

II. tečaj
1849.

V četertik 7. rožnika.

23. list
I. polovice.

Dobro delo namesto maševanja.

(Iz Zgodnje Danice.)

Butaro suhih drev na plečih, od zime skorej ves zmerznjen, se verne stari ribič Potokar iz bližnjiga loga domu.

Vtruden, bolj na palico, kot na noge se opirajoč, gre po snegu memo hiše neljudniga Hostarja, in hoče čez most proti svoji hišici. — „Stoj starec!“ zavpije neprijazni Hostar, in priteče k ribiču. „Kje si te dreva dobil? Ti si jih ukradel.“ Potokar se odlihne in reče: „„Perjatel, jaz nisim nič ukradel.““

Hostar. Kaj lažeš sivoglavec! ravno včeraj sim bil v logu in sim te dreva zase pripravil, gotovo si jih našel in na pleča napertil. Sim te dreva!

Potokar. Nikar, to ni res! glej, vejico po vejici sim iz pod snega izkopal.

Hostar. Le tiho! pa dreva sim, ti pravim!

Potokar. I pa se prepričaj, de so te vejice suhe, ki sim jih semtertje nabral.

Hostar. Jaz bom kmalo konec pravdanja storil; reče, in pri teh besedah sune divjak dreva s pleč revniga starčika v reko, in gre v hišo. Žalostno gleda ribič za njim, pa gre vendar mirno v svojo kočo.

V kratkim je zima popustila, sneg se začne tati, voda na potoku naraša, in celo skalovje snega in ledu se po pótoku privali. In — ko je nar hujši to ledeno skalovje v most buhalo, in ga spodnesti hotlo, gre Mihec Hostarjev sin domu, in hoče prek mosta. Strah in groza ga obideta, ko vidi de bo voda vsaki čas most poderla. Sam ribič mu svetova, ki je blizo čoln popravljaj, de se deček ne vsodi prek mosta iti. Ali Hostar to viditi, serdito svojiga sina pokliče: „Mihec! le bale domu le, (le pojdi le) saj se ne bo nič mostu zgodilo. Mihec gre, pa ravno takrat buši ena ploša v most, buši druga, buši tretja in — most se poruši z Mihcam vred v grozovitno vodo. Ubogi otrok vpije: Pomagajte, pomagajte! in se na nekim hlodu po vodi vali; tudi Hostar kliče na pomoč, in skače simtertje, ali kdo bo pomagal, ko ni bilo žive duše blizo razun razžaleniga ribiča, in kako bi si bil mogel misliti, de bo ribič, kterimu je toliko krivico storil, njegoviga sina z nevarnostjo svojiga življenja rešiti hotel. Pa stari Potokar skoči kot mladenč v svoj čoln, rine med ledam do otroka, ga vzame k sebi, in nese srečno njegovimu očetu na kopno. „„Na, sina!““ reče prijazno ribič „„malo preplašen je, pa bo kmalo boljši.““ Hostar se ne upa oči povzdigniti, tako se je sramoval svojiga gerdiga obnašanja proti dobriemu starčiku, in stoji kot okamnjen pred ribičem. „Oh odpustite“ komej pregovori (solze kakor lešniki so vderle po njegovim obrazu) „odpustite mi moje nečloveško obnašanje!“ „„Kaj hočem odpustiti!““, reče na to ribič, „„ali se nisim dosti maševal?““

Umek.

Sin mater vstrelí.

Slivarjev Fabijan je bil tako termoglav mladenč, de mu ni mogel nobeden na konec priti. Razesajal je prav hudobno, posebno kadar ni bilo očeta doma. Za mater pa ni clo nič porajtal, česar je pa mati sama kriva bila, kér ga ni nikoli, čeravno se je prav razvujzdano obnašal, posvarila, ali pokregala. Marveč ga še izgovarja,

brani, kaderkoli ga oče strahujejo. To je očeta zlo bolelo in kačilo. Le skrivaj in zagovarjaj ga, so večkrat materi rekli, ne veš, de hudobno, strupeno kačo v krilu skrivaš! Enkrat, ko gre mali hudobnež iz šole, ga oče zalezejo. Vidili so namreč, kako de je po ulicah razsajal, druge učence lučal, ali pa jim kapice ali bukve razmetoval. Berž ko pa očeta zapazi, gre prav nedolžno, pohlevno svojo pot. Očeta se je močno bal. Zato se je vselej potuhnil, kadar so oče pričijoči bili. — Doma verže bukve, tje nekam pod mizo, ter vzame s stene puško dvéh kamnov, zlo nabito, kamor so jo bili oče ravno pred tremi urami obesli, iz lova domu pridši. Napne kremena, in méri ravno proti materi, katera mende v delo zamišljena, ga še vidila ni. Pri ti priči stopijo oče vernivši se, čez duri. — Fant viditi očeta, se prestraši. Persti se mu skerčijo, in — o joj! — puška počí — mati mrtvi na tla piknejo! O strašna prigodba!

Preljubi otročiči, kateri letó povest berete ali slišite, mislite si zdaj tisto izbo, v kateri se znajdejo tri osebe v grozni nesreči: vbogi oče v obupnosti, sin v neizrečenih mukah vesti in serca, mati v kervi na tleh zaradi svoje nespametne, čezmérne ljubezni do malopridniga sina. Očetje ino matere! Združeni učite svojo otroke. Ne podirajte eden družimu zidanja! Vi, otroci, pa bodite pokorni bogljivi svojim starišem, de sebe ino nje ne pripravite v enako, ali morde še v večí nesrečo.

Jvan Obalo.

Veselice starih Slovanov.

Stari Slovani so petje, godbo in ples kaj ljubili. Od kraja so trobili na rožnice, ki so jih iz rogov narejali, in ravno zato rožnice imenovali. Pozneje so začeli pisati delati iz drevesne skorije, še pozneje iz lesa. Naši pastirji še take delajo. — Pišal, od „pihati“, ker se v njo piše, da glasove daje. — Poslednjič znajdejo gošli, ktere so v začetku eno samo struno iz žime spleteno imele. Nar prej so mende s persti brenkali. Potlej so zna-

šli lók, to je vkrivljeno paličico, ktere konca sta bila tudi z žimo zvezana. Zdaj z žimo ob žimo dergnili, da so gosli pele. Na Hrovaškim to še dan današnji vidiš. Gosli so imele dolg vrat, kakor še zdaj v Serbski zemlji. Podobne so bile gosi (goski). In od tod so ime dobile. Da so to godčevsko orodje Slovani že tačas imeli, ko so bili eno samo ljudstvo, spričuje to, da imajo za to orodje še zdaj, ko so v toliko delov razcepljeni, imena ene korenine. Slovenec pravi rožnica, pišal, pišel, piska ali pišalka, gosli, — Poljc rozek, piščalka, gesle, — Hrvat rog, piščalka, gusle, — Serb pravi rožk, piščel, husle, — Rus rašok, piščalka, gusli. Meh in diple (dve pišali skup), kakor jih Hrvatje imajo, in še drugo tako orodje so Slovani ali že po svojim razcepljenji znašli, ali pa od drugih ljudstev dobili. Toraj jih tudi različno imenujejo.

Ker so stari Slovani godbo ljubili, so tudi plés. Plešaje so z nogami teptali, skakali in se na vse strani zvijali in vriskali. Ženska je pred možkim tako rekoč bežala, on jo lovil. Vjeto je kakor premagavec vriskaje kviško vzdignil. Štajerski in hrovaški navadni ples imata še veliko takih lastnost v sebi. Hrvatje, Serbi in Slavonci si so nov ples „kolo“, Rusi pa „golubeč“ (golobji ples) še le po razcepljenji zmislili. Znamenitno je, da ima vsako še tako divje ljudstvo kak ples.

S o l n c e.

Deseti pogovor.

Télovo (sv. telésa dan) popoldne je. Boštjan in otroci se snidejo spet pod zeleno lipo pred hišo. Sedijo in stojijo okoli kamnate mize. Nar prej se menijo od zjutranje lepe procesije. Fantiči se hvalijo, kakó de so z zvončki žvenkljali, deklice kako de so cvetlice potresale. Boštjan vse pohvali, de so se prav spodobno zadržali. „Samo eden izmed vas“ — pravi Boštjan in pogleda postrani Janezka — „je včasi s svojim tovaršem pošeptal. (Janezek pobesi oči.) „Pa naj bó za enkrat. Ga ne bom imenoval. Mislim, de ne bo nič več kaj takiga storil.“ (Janezek si zakrije oči. — Smeh.)

Matevšek in Barbika (na enkrat:) Jez se tega dneva vsako leto nar bolj veselim.

B. Saj je tudi nar lepši praznik naše cerkve, zlasti pa, če takó lepó solnce sije kot danes.

Tonček. Ravno mi na misel pride: Ali je solnce dle od zemlje, ali luna?

Boštjan. Solnce; zakaj solnce, kakor že veste, je 20 milijonov, luna pa le 51.000 milj od nas.

Nešika. Kaj pa, ali je luna večji, ali solnce?

B. Ali še veš, koliko de je solnce.

Nešika. Blizo poldrugi milijonkrat večji od naše zemlje.

B. Prav; luna je pa 50krat manjši od zemlje.

Matiček. Pa se nič manji ne vidi od solnca.

B. To zato, ker je veliko bližje od solnca. Dle ko je kakšna reč, manji se vidi. Poglejte jabelko na našim zvoniku. Nič večji od glave se ne vidi; pa je veliko kot sredenj kotel. Jez sim ga vidil, preden' so ga postavili. Križ nad njim 'se vidi komaj tolik, kot je Janezek; večji je kot jez. (Čudenje.) Odrašen človek se ne vidi v veliki daljavi večji od otroka, v strašno velikí, kot pika.

Janezek. Saj res. Lañi sim šel enkrat z materjo na njivo. Od deleč sim mislil, de je morde Piskarjev Andrejček. Príde blízo, pa je bil Bubrikov Jakon, ki je še večji kot naš oče.

Matevšek. Zakaj se pa luna tako spreminjuje? Kmaló je polna, kmalo se je samo polovica, kmalo kakor serp vidi. Solnce vedno enako ostane.

B. To je takó: Luna dobiva svitlobo od solnca. Sama na sebi 'je tamna. Ker je krogla, je je tedaj vselej tudi le polovica svitle. Nadalje, luna se vertí okoli zemlje, in 'spremlja zemljo kot tovaršica okrog solnca. Svoj tek okoli zemlje dokončá v 28 dneh (prav za prav v 27 dneh in 8 urah). Ker luna zemljo vsakih 28 dni enkrat obide, mora med solncam in zemljo skozi iti. Če je tedaj solnce pred očmi, luna pa tudi, je le od solnčne strani svitla; proti nam obrnjena polovica pa tamna. In tačas ji pravimo mlaj. — Če je solnce pred očmi, luna pa na levo prileze, se je vidi le en krajec, in sicer le če-

terti del. Taki pravimo prvi kraječ. — Imamo solnce za herbtam, luno nasproti pred očmi, jo vidimo vso svetlo. To je polna luna ali šip. — Naj je solnce pred očmi, luna pa na desni, vidimo spet samo četrti del lune. Zdaj jo imenujemo zadnji krajec. Nato nastopi spet mlaj, prvi krajec, šip, zadnji krajec. Od ene do druge spremembe je 1 teden ali 7 dni. Tako se tedaj zgodi, da luna svojo podobo spreminja. Od mlaja do šipa ali polne lune svetloba raste. Pravimo: Luna se stara. Od šipa do mlaja luna svetlobo zgubiva, dokler je o mlaji kar nič ne vidimo. Pravimo, da se luna, mladí. Kadar luna svoj tek okoli zemlje v 28 dneh ali 4 tednih konča, je 1 mesec.

Matevšek. V šoli pa štejemo za 1 mesec 30 dni.

B. Učeni pravijo, da luna zemljo v enim létu ali 365 dneh 12krat obide. Zató štejemo na léto tudi 12 mescov. Ko bi na mesec le 28 dni šteli, koliko dni bi prišlo na léto?

Matevšek. (zrajta hitro na pamet:) Le 336 dni.

B. Léto ima pa 365 dni. Toraj se šteje za vsak mesec 30 dni. — 12 mesecev po 30 dni, bi pa bilo tudi le 360 dni na leto. Da bi še 5 dni, tedaj za 1 léto 365 dni nateklo, ima 7 mescov po 31, 4 po 30, svečan pa le 28 dni. Kdor tedaj vsak mesec po 30 dni rajta, mora za vsako léto 5 dni prišteti, če hoče natanjko rajtati. *)

Junezek. (se na glas zasmaja).

B. Kaj se ti tako dopade?

Junezek. Žabarjev Blažè iz verta skozi plot sem luka.

B. I naj luka. — Otroci! zdaj mi povejte, kolikošen tek ima luna?

Matiček. Dvojni: Okrog zemlje in z zemljo vred okoli solнца.

B. Pa okoli svoje podvoze, tedaj trojni tek. Dobro zapomnite vse, gledajte mesec vsako večer, kako se

*) Za vsake 4 léta pa še 1 dan več, ker je vsako četrto leto preskopno leto, ki ima 366 dni.

spreminja, in dajajte Bogu čast, ki je vse tako čudapolno vstvaril.

(Ostanejo zbrani in pojejo svete in druge nedolžne pesmi do večera. Ko se svitla luna prikaže, pove Boštjan otrokam, da je bil ravno prevčerajnim, to je 5. dan tega mesca šip, in da se v priliki zapisano najde, kedaj de je mlaj, prvi krajec, šip, ali zadnji krajec. Potlej gredo veseli k večerji).

Tomaž Maljkin.

Mladenči in dekličiči, vem, da vam je dobro znano, da imajo nekteri med vami boljši glavice od družih. Kaj ne da? Primož prebira in prebira, pa se mu vendar le slabo odseda, in na zadnje le malo vé. Janezik pa le malo bukvice pogleda, že vse zna iz glave ali na pamet. Pa vendar jaz dobro vem, da nima kmalo eden take glavice, kakor jo je imel Tomaž Maljkin. On je bil na Angličanskim doma, imenitnih in bogatih starišev sin. Preden je znal govoriti, je že poznal angleško abecedo. Kako je neki to mogoče? Tako. Če je kdo tablico, na kateri so bile čerke napisane, pred njim deržal, in ga poprašal, kje da je ta ali una čerka, jo je urno s perstam pokazal. Komej je jel govoriti, je že tudi bral in pisal. Tri leta star je že igraje se, razumljivo pismo svoji materi napisal. Ni mu bilo dosti, da je umel po angleško ročno govoriti, brati in pisati; v četertim letu se jame tudi latinskiga in grajskiga jezika učiti, in je v teh dveh jezicih tako napredoval, da jima je bil, pet lét doveršivši, popolnoma kos. Zdaj je jel zemljovide (landkarte) ponarejati, tako lepo, da se niso od izvirnih clo nič, ali pa le majhuo razločili. Pisal je lepe basni, in še ne sedem let star, je prav dobro pesmi koval. Kaj se pa zgodi z njim, ki je tako zrel um v še otročjih letih imel. Začne se mu po glavi bloditi, da je on kralj. Mislil si je, da ima veliko kraljestvo v posestvi. To kraljestvo je narisal na papir, si zmisлил mesta, vasi, gore, reke, jezera in morja, in jih je po svojim imenoval. Pa to je bila zadnja igra njegoviga prezgodej zrelega uma, ker vmerl je sedim let doveršivši.

Prifarčan.

Smešnica.

Neki francozki kralj se na lovu od svojih tovaršev zgubi. Sam tava po gojzdu, dokler na enim homcu vglеda kmetiča, ki se skerbno okoli ozira, ko de bi kaj perčakoval. Stopi k njemu in ga vpraša, kaj de ogleduje. Rad bi kralja vidil, pravi kmetič, kateri ima tukej memo iti. Kralj ga k sebi na konja vzame in mu obljubi kraj pokazati, kjer ga bo vidil. Med potam vprasa kralj: Kakó boš pa spoznal kralja? To bo prav lahko, odgovori kmet, brez dvombe bo tisti, kterimu se bodo drugi odkrivali in ga ponižno pozdravljali. Ko tako se pogovarjaje k družim lovcam in strežetam prideta, in se jima vsi lepó vklanjajo, vpraša kralj svojiga pajdaša: No, kdo je kralj? Hm! reče kmet — ali sim jez, ali si pa ti! Nama se odkrivajo.

. . . n.

Povabilo

na naročbo Védeža za drugo polovico léta 1849.

V Ljubljani v tiskarnici velja Védež:

za pol léta — gold. 45 kr.
za četert léta — „ 23 „

(Vsi učenci in pripravniki Ljubljansk^{ih} šol pa ga dobijo za pol léta samó po 40 kr., za četert le po 20 kr.)

Za pošiljanje na dom se plača za polovico léta — „ 5 „
Po pošti velja Védež za pol. léta 1 „ 5 „
Za četert léta se po pošti naročila ne prejemajo.

Ker ni po novi postavi od naročivniga denarja nič pošt-nine plačati, je nar boljše, da se pisma z naročivnim denarjem naravnost ali založnici, ali pa vredništvu pošljejo. Samó, da se móra na napisu pisma tudi tole zapisati: „Naročivni denarji (Pränumerations-Gelder).“ — Vsako četert léta bomo pridjali, kakor prvo četert nar manj eno, včasi po dve, tri lepe, v Védežu vselej popisane podobšine na enim listu brez plačila. Koneč té četerti bomo podali 2 podobšine. Ena teh dveh podobšin bo človeška ribica, ki se nikjer ne najde, kakor v nekih krajih na Kranjskim, in od ktere se še ne vé, ali jajca, ali žive mlade leže. — Za to polovico léta se zamo-rejo tudi še vsi listi Védeža dobiti. Pred ko se kdo naročí, ljubše nam bo. Prosimo, če je moč, še ta mesec.

Vredništvo.

Rozalija Eger, založnica. J. Navratil, vrednik.